

Úvod

O základních pojmech souvisejících s evropským právem

V úvodu této učebnice je potřeba vymezit některé základní pojmy, které budou následně používány. Je vhodné pozorně prostudovat a osvojit si význam jednotlivých pojmů pro snazší orientaci v dalším textu.

Evropské společenství uhlí a oceli (ESUO). Evropská integrace probíhala v několika základních vývojových etapách. První v pořadí vzniklo v roce 1951 ESUO. Prvotním smyslem tohoto uskupení bylo podpořit rozvoj dvou klíčových průmyslových odvětví – ocelářství a těžby a zpracování uhlí. ESUO vytvořilo společný trh uhlí a oceli. Mezi členskými a přidruženými státy byla zrušena cla a vývozní kvóty, byl uvolněn pohyb určité pracovní síly, sjednoceny ceny a dopravní tarify. Uhelný a hospodářský průmysl byl vyňat z pravomocí národních vlád a podřízen společenství. ESUO si kladlo za cíl zvýšení zaměstnanosti a životní úrovně v členských státech.

Evropské hospodářské společenství (EHS). O několik let později vznikla další dvě společenství, a to na základě *Smlouvy o založení Evropského hospodářského společenství*, která byla podepsána v Římě roce 1957 a účinnosti nabyla od 1. 1. 1958 (dále jen „Smlouva EHS“). EHS vzniklo dohodou původně šesti zakladatelských států – Belgie, Francie, Lucemburska, Německa, Nizozemí a Itálie.¹ EHS vzniklo s cílem založit hospodářskou unii a s výhledem na vybudování velkého společného trhu s volným pohybem kapitálu, zboží, služeb a pracovních sil. Již v době svého vzniku si EHS vytklo za cíl vytvoření celní a měnové unie, režimu volného pohybu osob a zavedení společné daňové, finanční, obchodní a sociální politiky. *Evropské hospodářské společenství bylo v roce 1992 v Maastrichtu v souvislosti s přijetím Smlouvy o Evropské unii (dále jen „Smlouva EU“) přejmenováno na Evropské společenství.*²

¹ EHS, později ES (viz dále) má patnáct členů: kromě 6 zakládajících států ještě Dánsko, Finsko, Irsko, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Španělsko, Švédsko a Velká Británie. K 1. 5. 2004 přistoupí dalších 10 členů: Česká republika, Estonsko, Kypr, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Malta, Polsko, Slovensko a Slovinsko.

3 *Evropské společenství pro atomovou energii (ESAE, EURATOM).* Vzniklo rovněž k 1. 1. 1958 za účelem integrace a vytváření společného trhu v oblasti mírového využití atomové energie. V rámci ESAE jsou rozvíjeny programy v oblasti výzkumu a vývoje mírového využití atomové energie, výstavby atomových elektráren, získávání energetických zdrojů, bezpečnosti a ochrany osob a životního prostředí.

4 Pojmem *Evropská společenství* pak souhrnně označujeme právě tři výše zmíněná uskupení ESUO, EHS a ESAE, která jsou samostatnými subjekty mezinárodního práva nadanými vlastní právní subjektivitou. Právní samostatnost jednotlivých smluv o založení některého ze tří evropských společenství nebyla odstraněna ani Smlouvou o Evropské unii, která výrazně zasáhla do evropské integrace a vztahů mezi jednotlivými společenstvími navzájem, přičemž změnila i jejich zakládací smlouvy, nejvíce Smlouvou o založení Evropského společenství (dříve Smlouvou o založení Evropského hospodářského společenství) (1992). *Všechna tři společenství od této doby jednají prostřednictvím hlavních orgánů, které byly sloučeny.* Těmito orgány jsou Evropský parlament, Rada ES,³ Komise ES⁴, Soudní dvůr⁵ a Účetní dvůr⁶. Od této doby se také používá jednotné číslo (Evropské společenství) pro označení společných orgánů, i když jednotlivé základní dokumenty jednotlivých společenství jsou nadále samostatné i přesto, že struktura právního systému, který nově vytvořily, je společná. Vzdor tomu existuje relativně samostatná právní úprava platná pro jednotlivá společenství. Takové právní normy bývají nazývány *komunitárním právem*.⁷

Je tedy potřeba nezaměňovat pojmy „Evropská společenství“ (množné číslo) a „Evropské společenství“ (jednotné číslo). Zatímco

² Viz Smlouva o založení Evropského společenství, ve znění z roku 1992 [dále jen „Smlouva ES (1992)“], která byla pozměněna v roce 1997 a 2000 [dále jen „Smlouva ES (1997)“ a „Smlouva ES (2000)“].

³ Rada ES je orgánem Evropského společenství; liší se od Rady Evropy, jakož i od Evropské rady (srov. kap. II a III).

⁴ Komise ES je výkonným orgánem Společenství a iniciátorem legislativy.

⁵ Soudní dvůr je nejvyšším justičním orgánem ES. O jeho činnosti srov. zejm. kapitola VIII.

⁶ Viz část pátá Smlouvy o založení Evropského společenství. Dalšími orgány s méně rozsáhlými pravomocemi jsou Hospodářský a sociální výbor, Výbor regionů a Evropská investiční banka.

⁷ Srov. Tichý, L., Arnold, R., Svoboda, P., Zemánek, J., Král, R. a kol. *Evropské právo*. Praha : C. H. Beck, 1999. O právu EU podrobněji viz kapitola III.

v plurálu se mají vždy na mysli všechna tři společenství (EHS, ESUO a ESAE), singulár označuje pouze jedno z nich, a to Evropské společenství, jež vzniklo z Evropského hospodářského společenství.

Evropská unie (EU). EU je integrační seskupení patnácti států západní Evropy, jež vzniklo v roce 1993, kdy vstoupila v platnost Smlouva o Evropské unii uzavřená členskými státy Evropských společenství v Maastrichtu v roce 1992. Signatářské země svůj záměr vyjádřily v článku 1 Smlouvy EU takto: „*Touto smlouvou mezi sebou vysoké smluvní strany zakládají Evropskou unii. Tato smlouva je novou etapou utváření stále užšího svazku mezi národy Evropy, v němž jsou rozhodnutí přijímána co nejotevřeněji a co nejbližší občanovi. Unie je založena na Evropských společenstvích, doplněných politikami a formami spolupráce zaváděnými touto smlouvou. Jejím úkolem je utvářet mezi členskými státy a mezi jejich národy vztahy způsobem, ve kterém se projevuje soudržnost a solidarita.*“ EU je sice uskupením svých členských států, právními subjekty však nadále zůstávají pouze Evropská společenství. Evropská unie jako taková právní subjektivitou zatím nedisponuje⁸; Tento stav však bude změněn v případě, že Ústava EU, kterou připravuje Konvent⁹, bude přijata všemi současnými členskými státy EU.

Vymezení EU v čl. 1 Smlouvy EU a její vnitřní vztahy lze znázornit diagramem jako model tří pilířů:

- a) první je vlastní jádro EU – tři evropská společenství a jejich právní úprava – komunitární právo,
- b) druhý pilíř tvoří společná zahraniční a bezpečnostní politika,

⁸ Tichý, L. a kol. k této problematice ve své učebnici Evropského práva uvádějí: „*Jestliže výslovné udělení právní subjektivity v zakládací Smlouvě ES není nezbytným předpokladem k jejímu vzniku, musí být právní subjektivita, jak to rozvinula i doktrína nepsaných pravomocí, založena faktickým udělením právní subjektivity členskými státy. Podle této teorie musí zakládací smlouva obsahovat úpravu práv a povinností, ze kterých vyplývá mezinárodněprávní odpovědnost. Protože takováto ustanovení ve Smlouvě nejsou, nelze podle v současné době převládajícího názoru dovozovat ani pomocí této doktríny právní subjektivitu Evropské unie.*“ Srov. Tichý, L., Arnold, R., Svoboda, P., Zemánek, J., Král, R. a kol. *Evropské právo*. Praha : C. H. Beck, 1999, s. 51–52.

⁹ Konvent o budoucnosti EU je zvláštní institucí působící v rámci EU. Jeho vznik je jedním z výsledků celoevropské debaty o budoucnosti Evropské unie. Jeho úkolem je připravit návrh Ústavy EU, jejíž přijetí by pro současnost zavřelo proces evropské integrace a jejího prohlubování. Konvent má vlastní internetové stránky – <http://www.european-convention.eu.int>.

c) třetí pilíř zahrnuje spolupráci členských států evropských společenství v oblastech justice a vnitra, resp. po Smlouvě ES (1997) v trestních věcech.

Právní akty společných orgánů Evropských společenství v rámci prvního pilíře jsou právními akty unijního práva.

Graf č. 1¹⁰

Vztahy a souvislosti pojmů souvisejících s Evropskou unií

O sociálním právu EU

Evropská společenství byla původně zřízena jako ekonomická sdružení států na koordinaci výroby a na podporu volného pohybu zboží, kapitálu a lidí. Byla však založena na zásadách svobody,

¹⁰ Část grafu je převzata z již citované učebnice Tichý, L., Arnold, R., Svoboda, P., Zemánek, J., Král, R. a kol. Evropské právo. Praha: C. H. Beck, 1999.

demokracie, právního státu a respektování lidských práv a základních svobod. Podle čl. 2 Smlouvy ES (1997) bylo nicméně úkolem Společenství rovněž podporovat „vysokou úroveň zaměstnanosti a sociální ochrany, rovné zacházení s muži a ženami ... vysokou úroveň ochrany a zlepšování kvality životního prostředí, zvyšování životní úrovně a kvality života, hospodářskou a sociální soudržnost a solidaritu mezi členskými státy“. Tím v Evropě vznikl demokratický útvar, který nesl některé znaky konfедераčního uspořádání států, založeného na respektování suverenity členského státu, občana a zákona (*rule of law*).

Zpočátku Evropská společenství (1957–1986)¹¹ neměla vlastní sociální cíle. Respektovala však dokumenty Rady Evropy o lidských právech a zásadu subsidiarity, podle které členské státy upravovaly (a upravují) lidská práva a základní svobody v souladu se svými tradicemi a při respektování všeobecných právních zásad formulovaných zejména Radou Evropy a Evropskými společenstvími samotnými.

V tomto ohledu byla Evropská společenství založena na respektování lidských práv a základních svobod. Jejich všeobecně závazný katalog však dosud toto uskupení nevytvořilo. Během své historie nicméně Evropská společenství plně sledovala evropskou tradici lidských práv a svobod, která byla v polovině minulého století formalizována v Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod (1950) a Evropské sociální chartě (1961). V 80. letech se Evropská společenství k oběma dokumentům Rady Evropy přihlásila¹² a nadále na ně odkazovala i ve Smlouvě ES (1992) a Smlouvě ES (1997).

Evropská společenství od svého počátku upravovala vlastními právními normami jen ty sociální otázky, které bezprostředně souvisely s volným pohybem pracovníků uvnitř Evropských společenství. Situace se podstatně změnila v roce 1992, kdy se díky přijetí Smlouvy EU stala jedním z cílů EU ochrana lidských práv a základních svobod spolu s vysokou úrovní zaměstnanosti a sociální ochranou.¹³

Pro Českou republiku z toho plyne, že vstupem do EU na sebe vezme závazek zaručit sociální práva tak, jak jsou a budou i v budoucnu Evropskou unií vymezena. Tato sociální práva pak budou působit přímo závazně a budou mít přednost před zákonem. V článku 10 Úst je

¹¹ Srov. kapitulu II.

¹² Srov. preambuli Jednotného evropského aktu.

¹³ Srov. preambuli a čl. 2 Smlouvy EU.